

Primera història d'Esther de Salvador Espriu va ser dirigida per Oriol Broggi © Teresa Itiro

Dessacralitzem Espriu,

si us plau

L'estrena de *Primera Història d'Esther*, de **Salvador Espriu**, sota la direcció d'Oriol Broggi ha polaritzat la crítica catalana i ha fet emergir l'eterna pregunta de fins a quin punt es poden *violentar* els autors clàssics. (Text: Enric Gallén)

E

n plena dictadura franquista, van ser l'ADB (Agrupació Dramàtica de Barcelona) i l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual, dirigida per Ricard Salvat, les qui van procurar dignificar la nostra escena amb la programació de determinats textos i autors, que s'oferien a un públic de croats de la causa i de cultura universitària, diferent de l'habitual a les representacions de l'escena comercial i d'aficionats de Barcelona i Catalunya. Per complicar o definir més la situació, va fer també la seva aparició en els primers anys seixanta una nova lleva d'autors, l'anomenada generació del premi Sagarra, amb uns models dramàtics concebuts al marge dels de l'escena comercial, i bàsicament emmirallats en certes propostes del teatre estranger de postguerra, sobretot les relacionades amb Brecht i el teatre èpic. La pre-

sència d'aquests nous dramaturgs va coincidir amb la incorporació a la premsa periòdica i especialitzada d'una fornada de joves crítics com ara Xavier Fàbregas, Gonzalo Pérez de Olaguer, Joan-Anton Benach, o Joan de Sagarra i Santiago Sans, que completaven la labor dels "madurs" Frederic Roda, Jordi Carbonell o Julio Manegat. Els nous autors i els nous crítics promovien i avalaven la construcció d'un nou teatre de text crític amb la situació política que es vivia, alhora que es mostraven indiferents, o rebutjaven i menystenien el paper d'una tradició que es representava en les pitjors condicions artístiques i escèniques. En altres paraules, les preferències dels uns i dels altres abonaven tot allò que tingués un aire o una forma èpica o brechtiana, tant si es tractava d'una obra traduïda com d'una original, fins al punt de fer

combregar amb rodes de molí determinats textos catalans.

És el cas dels diferents muntatges de *Primera història d'Esther*, de Salvador Espriu, dirigits per Ricard Salvat segons la perspectiva del realisme èpic i dels pressupòsits historitzadors que va aprendre prop de Piscator. Més encara: amb altres textos d'Espriu, va bastir a *Ronda de mort a Sinera* (1965) l'expressió més elevada, genuïna i brillant del teatre èpic català. Perquè era gairebé obligat que qualsevol text català passés en aquells moments per aquell sedàs. Fins i tot quan el 1971 Ricard Salvat va decidir inaugurar la temporada del Teatre Nacional Àngel Guimerà, amb *La filla del mar*, davant de l'estupefacció i dels recels de bona part de la crítica i també dels joves autors que reclamaven la presència d'un teatre coeta-

ni i compromès políticament. Quina *Filla del mar*, així doncs, va muntar Salvat? Una d'adaptada per Xavier Fàbregas, que s'havia convertit en el màxim coneixedor de l'obra de Guimerà. El procediment a seguir no va ser fàcil, fins i tot es va considerar la possibilitat de reescriure el text, alhora que es va "procurar, sobretot, de renovar el llenguatge de Guimerà, que era el més polsinós", segons l'adaptador, i s'hi va afegir un personatge, el de l'àvia cega. Un personatge, "que, desde un punto de vista brechtiano, me sirve para marcar el gestus que corresponde al caciquismo. Todo esto a partir de un texto establecido y sabiendo los límites de Guimerà", segons explicava Salvat a José Monleón en el número 129 de *Primer Acto* (febrer 1971, p. 66). L'obra va ser un gran èxit d'un públic distint, divers i més ampli del de les representacions de l'Adrià Gual. Amb tot, la crítica més jove va posar en dubte la vigència del text i de l'autor, si bé no l'arriscada proposta de Salvat, llevat de Santiago Sans, que en va fer la rebentada al setmanari *Destino* (30-I-1971). Després d'aquest muntatge, Guimerà va trigar a ser representat en l'escena comercial en unes condicions dignes, i va ser de nou Salvat qui ho va fer amb una adaptació de Benet i Jornet de *Terra baixa*, representada al Teatre Romea el 1976. Set anys després, el mateix Benet i Jornet reincidia com a adaptador de *Maria Rosa*, en un muntatge de John Strassberg, que es va representar al Centre Dramàtic de la Generalitat.

Entre 1990 i 1992, Guimerà va rebre un tractament insòlit de respecte pel que fa a la representació íntegra del text amb dos espectacles d'èxit, i avui de culte, que van merèixer la notable acollida de la crítica, un sector de la qual era la mateixa de vint anys enrere. Estic parlant de la *Terra baixa* de Fabià Puigserver al Mercat de les Flors, i del nou muntatge que Sergi Belbel va fer de *La filla del mar* al si del Cicle de Teatre Clàssic Català, organitzat pel Centre Dramàtic, que dirigia Domènec Reixach. Gràcies a aquests dos muntatges, i als que han seguit posteriorment, avui es pot dir que Guimerà és ja un autor "recuperat" i "normalitzat" pel que fa a la seva presència en el teatre públic, tot i que no el privat. Una altra història, desgraciadament, és la que afecta la tradició catalana que abraça des del Modernisme fins als autors dels seixanta/setanta, aquesta encara costa que qualli en l'interès de les empreses, sobretot privades, i dels directors més joves, o que compti fins i tot amb el suport més o menys incondicional i global de la crítica. En tot cas, i de manera significativa, un públic ampli ha donat el vistiplau en els darrers anys a determinats muntatges d'Iglésias (*La barca nova*), Puig i Ferrer (*La dama enamorada, Aigües encantades*), Sagarra (*El café de la Marina*) o Soldevila (*Valentina*), que s'han representat al Teatre Nacional.

Enguany li ha tocat el torn a *Primera història d'Esther* i la polèmica ha estat servida; la crítica s'ha dividit curiosament entre la de la vella guàrdia –Benach i Pérez de Olaguer, dues opinions quasi idèntiques en els diaris de màxima difusió del país, *La Vanguardia* i *El Periódico*– i la representada pels més joves, més diversa i matisadament favorable –Ferré (*El Punt*), Madariaga (*El Mundo*), Barrena i Ordóñez (*El País*)–. Fins i tot la controvèrsia sobre el muntatge s'ha desplaçat a les opinions de col·laboradors i lectors del diari *Avui* i també a algunes pàgines webs, blocs i revistes culturals digitals, amb un balanç globalment propici a la proposta d'Oriol Broggi.

La situació no deixa de ser paradoxal: un sector de l'opinió qüestiona la gosadia de Broggi d'oferir una proposta allunyada del cànon escènic establert amb anterioritat, sobretot per Salvat. Si aquest va oferir un espectacle èpic de *Primera història d'Esther*, que potser no demanava l'autor, però que tenia absolutament sentit en el context cultural i teatral de l'època, no veig per què Oriol Broggi no pot oferir una lectura personal i arriscada del tot ajustada als temps en què vivim. Quan ja estem acostumats que els directors d'escena ofereixin unes versions absolutament agosarades i fins tot poc respectuoses, tant dels clàssics com dels contemporanis estrangers, no deixa de ser sorprenent que un sector de la crítica rebutgi determinats aspectes d'un espectacle que més aviat pretén ajudar el públic a sentir-lo més proper amb una distribució espacial de la Sala Petita del Teatre Nacional que em semblen del tot justificats. Que l'espectacle s'oferís a la Sala Petita no suposava tampoc cap demèrit ni cap desqualificació de l'autor ni del text, perquè el que es buscava era un espai que el traspassés d'una manera immediata, sense emfasitzacions ni ampul·lositats a què potser obligaria un escenari més allunyat del públic. En el muntatge d'en Broggi, en canvi, l'emoció aflora de manera viva i espontània. Una emoció gens continguda, com la que vaig experimentar els dos cops que vaig presenciar la funció i que van percebre molts altres espectadors, com ara Jordi Ferrer Saltó: "Recordava fugaçment l'escenificació de Ricard Salvat, que en feia una altra lectura, en uns moments polítics i socials ben diferents. Els afegits de les cançons, com d'alguna poesia de Salvador Espriu, em van fer pujar l'emoció. Els recursos escènics mantenen l'atenció fins al final de l'obra" (*Avui*, 12-III-2007, p. 4). Ritme ajustat de l'espectacle, brillant i eficaç utilització dels titelles, humor, ironia, elegia de temps i de l'amor perdut, capacitat comunicativa dels intèrprets: tot hi és en un muntatge que no ha deixat indiferent ningú, que ha captivat una bona part del públic, i que un cop més ens ha endinsat en un munt de sàvies i controvertides reflexions sobre les vicis-

© Guillermina Puig

situds de la condició humana al llarg de la història. Un espectacle que amb una sèrie de detalls precisos ret també el seu petit reconeixement generós als muntatges anteriors de Sarsanedas, Salvat i Pasqual. Certament, hi ha determinats aspectes com la dicció o la vocalització que es podrien perfeccionar en moments puntuals del muntatge, perquè com diu Ferrer "potser calia anar més a poc a poc en la dicció del text per la seva dificultat intrínseca de comprensió". Vaja, que res d'especialment greu no em va impedir d'aplaudir amb entusiasme un muntatge respectuós, que no venerador, d'un dels textos imprescindibles de la literatura dramàtica universal.

Normalitzem i regularitzem, doncs, la presència escènica de Salvador Espriu, la d'ell i la de tants altres autors de la nostra tradició, amb noves propostes de muntatges. Fem que sigui possible allò que avui ja és una realitat amb Guimerà, com reconeixia Ricard Salvat el 1992: "quan passi el que ha passat amb *Terra baixa*, o sigui, que en quinze o vint anys l'espectador mitjà ha pogut veure cinc o sis visualitzacions diferents: la de Cabré, la de Muntanyès, la nostra, la de Majó-Muntanyès i la de Puigserver-Lliure, aleshores sí que es justificarà una actitud radial, lliure sobre el text" ("La nostra 'lectura' dels autors considerats clàssics", *Cultura*, 33, abril 1992, p. 40). No ens apropiem indegudament dels nostres autors. Dessacralitzem Espriu, si us plau.